

A véletlen és a gondviselés alternatívája az evolúcióban a mai természettudomány és a teológiai reflexió fényében

Dr. Sipos Imre

Könyvkritika

1. Bevezetés

Ezt a könyvet a szerző címéhez híven az isteni gondviselésről akarta megírni, bemutatva azt, hogy az evolúcióban esetleg véletlennek tűnő folyamatok bizonyára nem azt mutatják, hogy Isten nem létezik. A mű ezen célkitűzése miatt megdicsérendő. Továbbá az is jó oldala a műnek, hogy katolikus teológus részéről több ígére hivatkozik, hogy álláspontját alátámassza. Ennek ellenére azonban mégis bírálni kell ezt a műt, mivel véleményem szerint a teremtés rossz értelmezését tárja elénk, mind tudományos, mind teológiai szempontból. A reformátori igeértelmezés alapján tekintem át azt a műt, arra az elvre támaszkodva, hogy „ige ígét támaszt alá”. Ezt az elvet követjük, a katolikus hagyományra való hivatkozás helyett, mivel igen hatékony módszer, és mivel a katolikus elv sokszor a Bibliával ellentétes dolgokat mond ki. A műnek a megírásában az motiválta a szerzőt, hogy tisztán láthassunk a teremtés, evolúció, véletlen, illetve a gondviselés kérdésében. Ezt azonban egyfajta polémia terjesztésének lehet felfogni, hiszen a jelenlegi pápa manapság harcot indított 1997-től “olyan szektáknak, illetve szélsőségesen fundamentalista Bibliaértelmezések ellen, amelyek az evolúciót elvetik, és amelyek a teremtéstörténet szó szerinti értelmezését vallják”. A katolikus egyház azonban nem régiben vallotta az ember speciális teremtését, és ez a fajta változás egyre inkább olyan szélsőséges nézeteket fogad be, mint Teilhard de Chardin (a híres paleontológus pap, akit a katolikus egyház kétszer száműzte), illetve Karl Rahner nézeteit. Felsőhajtozik azon, hogy a katolikus egyházban is szórványosan ugyan, de léteznek olyan hívek, akik az evolúciót elvetik. A teremtéstan érveit egyetlen legyintéssel elveti, mondva, hogy elnagyoltak, illetve megalapozatlanok. Ez pedig kár, mivel inkább a Szentírás mondanivalóját akarja helyettesíteni emberi elképzelésekkel, ráadásul a biológia Ph.D.-vel rendelkező szerző alaposan tudományos hiányosságokat tár fel az evolúció elméletnek néhány területén.

2. Teológiai megfontolások

A könyv témáját a isteni gondviselést szembeállítja a vak véletlennel, és az ebből adódó ateizmussal szemben. A szerző elcsodálkozik azon evolúciós folyamatokon, amelyek (szerinte) a csodálatos teremtett világot eredményezte. Az élővilágban és annak létrejöttében felismerni véli Istennek az alkotó, gondviselő munkáját, hogy az embert létrehozza, az ő képére hasonlóan. Szerinte az élővilág kialakulásának valószínűsége olyan alacsony, hogy végsősorban nem véletlenül, hanem tervvel és céllal jött létre. Szerinte Isten úgy teremtette a világot, hogy bizonyos „ész csírákat” öltött bele az anyagba, amely az isteni tervnek megfelelően alakult át és létrejött. A fejlődés-teremtés csúcán pedig maga az ember jött létre, akinek szabad akaratából vissza tudja adni azt a szeretetet, amelyet az Isten behelyezett az ember szívében. Ezt a fajta Isten-ember kapcsolatában megnyilvánuló szeretetet szembeállítja az eleve elrendelés tanításával (predestináció). A katolikus teológia szerint ugyanis a gondviselés, mint Isten tervének a megvalósulása nem zárja ki az emberi szabadságot, ugyanis szerintük az ember még keresheti Istent. Itt mégis meg kell jegyezni,

hogy a katolikus teológia rosszul értelmezi az emberi természetet és bűnösségét, ami a teremtéssel és a Bűnessel is éppen összefügg. Minden egyes ember Ádámban nemet mondott Istennek, amikor is volt szabadsága döntenie. Így minden ember a kárhozatra méltó, mivel bűnös, és elszakadt Istentől. Ugyanis a Szentírás alapján: „A mint meg van írva, hogy nincsen csak egy igaz is; Nincs, a ki megértse, nincs, a ki keresse az Istent.” (Rom. 3, 10-11). Maga Jézus is ezt megerősíti, amikor azt mondja, hogy „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket, és én rendelvek titeket, hogy elmenjetekek és gyümölcsöt teremjetekek, és a ti gyümölcsötökek megmaradjon.” (Jn. 15, 16). Pedig ez maga a gondviselés, hogy amikor Isten választottai messze jártak Istentől távol, Isten mégis utánuk ment, és összegyűjtötte őket, és Fiát adta váltságul értük, hogy megtartsa őket egészen az örökkévalóságig. Holott senki sem érdemelte meg ezt a kiváltságot. A mű alaposan arra a katolikus teológiai alapra helyezkedik el, miszerint a Bibliaértelmezésbe bele lehet vinni emberi gondolatokat és elképzeléseket. Elismeri ugyan, hogy a Biblia Isten Önmagáról alkotott önkinyilatkoztatása, de a keresztény (vagyis csak katolikus) teológiát antropocentrikusnak mondja, ahol minden az Istenre irányul, de az emberen keresztül. Fides et ratio, hit és értelem; igazság nem mondhat ellent igazságnak, vagyis a tudományban felismert ismeretek nem mondhatnak ellent a Szentírás igazságának. De sajnos ezzel a nézetel a Biblia tekintélye csorbul el, és ezért emberi megfontolások alapján képesek lennének megváltoztatni a Szentírás mondanivalóját. A szerző a 'hézagpótló Isten' képével próbál elbánni, de elég nagy sikertelenséggel, ködös filozófiai fogalmak bevezetésével, Isten egy másik, érinthetetlen „síkra” száműzve, egyfajta skizofrén állapotot előidézve, ahol Isten az egyik igazság síkon létező mindenható személy, de a konkrét, mindennapi tapasztalati világban sehol nincsen. A katolikus teológia a maga fides et ratio elvével azt állítja, hogy a tudományos igazságok, illetve a tudományos igazságok nem mondanak ellent egymásnak sohasem. Ezzel védik ki elvileg azt, hogy a tudomány bárhogy „ártson” a vallásnak, a hitnek. Bár ezzel viszont ha az evolúciós elméletet igazságként el kell fogadni, ezzel teljes tiszteletete és tekintélyt adva, a gyakorlatban mégis így kényszerül a katolikus teológia arra, hogy egymás után bibliai igazságokat elhegyjon, a Biblia mondanivalóját torzítva, meghamisítva. Sajnos az látszik ilyen kijelentések mögött, hogy a katolikus teológusok nincsenek azzal tisztában, hogy másmilyen a „tapasztalati”-nak nevezett tudomány, illetve az „eredet” tudomány között. Az előző ellenőrizhető kísérleteket állít fel, végrehajt, és elemez, tehát reprodukálható, megvizsgálható. Ennek a tudománynak van valójában egyfajta függetlensége, illetve a saját „játékszabályai”. Ezzel (kísérleti tényekkel) nem mond ellent a Biblia. Viszont ellentmond azokkal az elméletekkel, amelyek ráépülnek ezekre az adatokra, tehát emberi vélekedéseknek, teorizálásoknak (pl. Az evolúció teóriája) felelnek meg, és amelyek szubjektívak. A szerző azt írja, hogy a Biblia nem azért íródott, hogy általa csillagászok legyünk, hanem azért, hogy keresztyénekké legyünk. Ágostont is megemlíti, aki arra intette a tanítványait, hogy abban az esetben, ha egy hitetlen szembeszáll egy keresztyénnel bizonyos tudományos ismeretek birtokában, ami látszólag ellentmond a Bibliával, akkor „nincs semmi szégyenletesebb, károsabb, vagy nincs, ami jobban kerülendő lenne, minthogy egy hitetlen egy keresztyénekek balga beszédeit meghallgassa, aki ezekről a dolgokról úgy beszél, mintha azok úgy lennének, ahogy az a Szentírásban áll”. Ez egyébként ahhoz vezet majd a katolikus teológusokat, de ez a protestánsoknál is látható, hogy direkt ellenzik, ha a teremtéstörténetről úgy beszélünk, mintha az úgy lenne, mondván, hogy ezzel megbotránkoztatjuk a hallgatóságot. És ami elég káros egy gondolat, két okból: 1. Emiatt meghamisítjuk a Biblia üzenetét, és nem mondjuk el valódi üzenetét, és inkább emberi gondolatokkal helyettesítjük, az ember által kigondolt tudományos ötleteket helyettesítve a Biblia helyébe, annak reményében, hogy a hitetlenek ezt majd el tudják fogadni (ami az arminianizmushoz kötődő elgondolás) (a ráadás pedig az, hogy az evolúció nem bizonyított tény) 2. Nem veszük

figyelembe azt, hogy számos bizonyágtétel arról számol be, hogy mennyire hiterősítő a hívők számára az, ha valóban bebizonyosodunk arról, hogy a Biblia valóban igazat mond, és még sok hitelent hitre juttat. 3. Logikailag is teljesen abszurd, hiszen röviden azt állítja, hogy a Bibliába vetett hit meggyengíti a Bibliába vetett hitet. Fel lehet ismerni, hogy a szerző Teilhard de Chardin nézeteihez igazodik, és az evolúciót az ő elmélete alapján próbálja összeegyeztetni a teremtéssel. A teilhardizmus erősen téves ideológiai nézet (véleményem szerint nem lehet keresztyén valaki, ha ezt a nézetet elfogadja), és sajnálatos módon egyre nagyobb teret hódít a katolikus teológusok között. A konzervatív katolikusok azonban határozottan elutasítják. A teilhardizmus röviden azt állítja, hogy az egész világmindenség fejlődik, kezdve a fizikai evolúciótól a kémiai evolúción keresztül, az élővilág fejlődésén át, a hominizáción keresztül, amikor is kialakul az ember, és az ember teste egyesül a lelkével, és a noogenezisnek nevezett folyamaton tudatosan meg, a krisztogenezisnek nevezett folyamaton át, amikor az egész emberiség tudata Istennel egyesül az Omega pontnak nevezett állomásnál, amikor a titokzatos Krisztus kiépül. Jellemző rá, hogy egyes szintek elérése után újabb szintek felé halad a fejlődés, amolyan gondolat, ami riasztóan nem áll messze a marxista társadalmi fejlődésről szóló gondolathoz. Az evolúciónak a célirányosságát használja ki, hogy Istenre mutasson. Erre alapozza a szerző központi gondolatát, miszerint az egész világmindenség megteremtése kell, hogy céllal rendelkezzen, annyira nem véletlen és lehetetlen, hogy mégis kifejlődött, hogy mégis csak kell, hogy legyen Isten, aki megteremtett mindent. A szerző harcol például a redukcionizmussal, de elveti a vitalizmust. Azonban a szerző az élővilág fejlődését jellemezve Teilhard de Chardintól a „tangenciális”, illetve a „radiális” energia fogalmát kölcsönzi. Ezek az energiák elvileg az élővilágban jelen lévő vízszintes, illetve függőleges fejlődést hajtja, ahol azonos szinten történik a fejlődés, illetve amikor egy felsőbb szintre összpontosul a fejlődés, például amikor a gerincesek kialakulnak a gerinctelenekből. Ez viszi az élővilágot az egyre összetettebb és központosulóbb irányába egy olyan húzóerő által, ami elvileg Krisztushoz vezet. Emiatt mivel természetfölötti erőket tételez fel a törzsfejlődésben, így ezért nem lehet tudományos szempontok alapján vizsgálni a világmindenség keletkezését, ami egy olyan dolog, amit nagy szeretettel a bibliai teremtéstan ellen alkalmaznak. A szerző ezt úgy próbálja feloldani, hogy azt állítja, hogy a különböző evolúciós folyamatok másodlagos ok-okozati láncokon keresztül határozza meg Isten, hogy hogyan történjen az evolúció. Ezzel az a probléma, hogy így viszont nem lehet szétválasztani azt, ami elviekben teljesen természeti folyamat az evolúciótan szerint attól, amit Isten indukált az anyagban. Hiszen ha mégiscsak az anyag oldaláról visszavezetjük ezeket az ok-okozati láncokat, egy természetfölötti eseményhez érünk, amit nem lehet bevetni a tudományos érvelésbe. Ha viszont kihagyjuk Isten természetfölötti munkáját úgymond az evolúcióban, akkor tagadjuk Isten Teremtő voltát. Utoljára érdemes megemlíteni, hogy a szerző kísérletet tesz arra, hogy Ádámot ne úgy állítsa be, mint valóságosan élt személy, hanem úgy határozza meg, hogy az Ádám héber nevéből adódóan az egész emberiséget érti alatta. Azonban tudniillik Ádámot mint konkrét személyt több nemzetségtáblában, illetve mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben említik név szerint (1Móz. 4,1; 1Móz. 5, 1-5; 1Krón. 1,1; Lk. 3, 38; Hós. 6,7; Rom. 5,14; 1Kor. 15,22). Emellett az emberiség-Ádám ellentétet azzal lehet feloldani, ha belátjuk, hogy Ádám mint az első ember, az ember volt, mivel nem volt rajta kívül más ember a teremtéskor, ő az emberiség képviselője volt. Ezt meg lehet érteni, ha a teremtéstörténetről tudjuk, hogy annak ellenére, hogy valódi történelemről beszél, még allegorizáló stílust is felhasználhat.

3. Tudományos megfontolások

Mivel a szerzőnek az evolúcióról alkotott nézeteit az egyre újszerűbb és többet tartalommal rendelkező szintek megjelenését tartja a középpontban, ezért a leginkább két kérdés tudományos vonásait tárgyalja meg, nevezetesen a kémiai, illetve az emberi evolúciót. A kémiai evolúciónál a szerző elsorolja a kémiai evolúció összes nehézségét, és ez inkább a kémiai evolúció elleni érveket jelentenek. Például végig tárgyalja azt, hogy például az első aminosavak között és az első sejt között óriási nagyok a különbségek. Oparin kísérleteit idézi, aki eleve élő sejtekből használt olyan enzimeket, hogy azzal képessé tegye az általa létrehozott koacervátumnak nevezett sejt szerzőnek mondott fehérjetestek szaporodását (ami úgyis inkább fiziko-kémiai erők által tartatik össze, mintsem bonyolultan szövevényes biokémiai, sejtélettani reakciókon keresztül). Itt azt a nehézséget is megemlíti, hogy az első nukleinsavak egy bizonyos hosszánál hosszabbra nem tudtak megnövekedni. Ezt továbbra is megerősítette Sol Spiegelman, német kémikusnak a kutatásai, miszerint ha roved nukleinsavakat több lépésben keresztül mutagenizáltatunk, akkor egyre rövidebbek és rövidebbek lesznek, ahelyett, hogy megnövekednének, illetve minőségileg megváltoznának. Ezt a nehéz problémát úgy fogalmazza meg a szerző, hogy ha a nukleinsavak nem tudnak megnövekedni, akkor nem képesek újabb fehérjéket létrehozni, vagy azokat kódolni. Ha pedig újabb fehérjék nem jönnek létre, akkor pedig lehetetlenné válik a nukleinsavak védelme, másolódása, kifejeztetése. Egy másik nehézség, amiről beszél is a szerző a bal oldalra, illetve jobb oldalra forgató aminosavaknak a kizárólagosan az L-formájú formájának a szelektálása. Tudniillik minden egyes élő szervezetnek minden egyes aminosava L-formájú. Ez azt jelenti, hogy mind a két formánál a fehérje gerincet alkotó kötések szögei, illetve típusa más és más. Olyan, mint a jobb vagy balkezesség. Viszont ha a természetben minden valójában teljesen random lenne, akkor szükséges, hogy teljesen vegyesen L, illetve D forma is jelen legyen. A szerző ezt a nehézséget úgy próbálja feloldani, hogy azt tételezi fel, hogy létezett a kémiai őselevesben egy olyan bonyolult szelektáló mechanizmus, ami csak az L-formájú aminosavakat preferálta. Ez az érvelés két okból nem állja meg a helyét. Egyrészt azért nem, mert nem még nem figyelték meg tudományosan, hogy valaha vegyesen L és D formájú aminosavak keletkeznének, így ez csupán hipotézis. Másrészt azért sem, mert még hozzá a szükséges szelektáló mechanizmust nem nevezték meg. Hasonló a helyzet a szerző által hiperciklusoknál. A hiperciklusok olyan feltételezeten bonyolult és szövevényes kémiai reakciók, amelyek egymással kölcsönhatva képesek voltak az egyszerű nukleinsavakból, illetve fehérjékből, illetve másodlagos anyagcseretermékekből sejtalkotó makromolekulákat létrehozni. Ugyanaz a probléma, mint az aminosavak L, illetve D formájánál, hogy eddig nem figyeltek volna meg ilyen folyamatokat. A további logikai hiba az, hogy nem lehet feltételezni azt, hogy egyes kémiai ciklusok önmaguktól hirtelenül összefonódjanak, hiszen ezek a különálló kémiai reakciók a saját ciklusukhoz vannak alkalmazkodva, nem ahhoz, hogy egy újabb ciklusba lépjenek; nem erre lettek volna szelektálva. Hasonlatképpen aligha lehet nem elvetni a hiperciklusok életképességét, ha elgondolkozunk azon, hogy egy repülőgépet nem lehet összeállítani olyan alkotrészekből, amelyeket egy bicikliről, egy autóból, illetve egy vonatból szedtük ki. Néhány érdekes dolgot lehet megemlíteni az ember evolúció területéről. Érdekesség, hogy az embertani leleteket vizsgálva nem lehet teljesen biztosra megmondani, hogy egy adott csont állathoz, vagy emberhez tartozik. Lucy, aki az egyik feltételezett emberelődnek a csontváza pusztán 40%-ban teljes. Újabban azt fejegetik, hogy a csontváz inkább egy csimpánzéhez hasonlít. A szerző azt is megemlíti, hogy az ember és a csimpánzok közötti genetikai hasonlóság fehérje szinten 99%. Nem említette azonban, hogy ezt az összehasonlítást viszont durva mérési módszerekkel végezték el; pontosabb szekvencia vizsgáló módszerekkel arra jutottak, hogy a különbség csak 96,2%. Ez azért nagy különbség, mivel a fehérje szintű összehasonlítás figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy az aminosavakból létrejövő fehérjeláncnál egy aminosavat számos esetben többféle nukleinsav

triplet kódolhatja (ez a wobbling jelensége). Újabb trendnek számít az ember kutatás területén az, hogy a neandervölgyiekről egyre inkább azt kezdik mondani csonttani, illetve genetikai vizsgálatok révén, hogy nagyon hasonlított az emberre, sőt képes is volt beszélni. Ezt az is alátámasztja, hogy a közel keleten találtak kevert ember és neandervölgyi sírokat. Kelet Európában viszont egy páncélba öltözött neandervölgyit találtak meg egy emberi sírban! A szerző beszámol néhány jól ismert kísérletről, ami arra volt hivatva, hogy csimpánzokat tanítsanak meg beszélni. Washoe az egyik ilyen csimpánz elviekben megtanulta kimondani a „cup”, „up”, „mama”, illetve „papa” szavakat. Érdekes, hogy mindegyik szóban egyformán előfordul a rövid „a” szótag, ami talán arra utal, hogy a majom így nem volt képes változatos beszédhangokat kiadni vagy formálni. Így kétségbe vonható az emberi evolúciónak ezek a bizonyítékai.

Cserhádi Mátyás